

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-XVI/5 26.12.2013. године	
---	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IX редовној седници, одржаној дана 26.12.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: **КВАЛНОВЕ ТЕЗЕ О СЕМАНТИЧКОЈ НЕОДРЕЂЕНОСТИ И ТЕОРИЈСКОЈ НЕОДЛУЧИВОСТИ**, кандидата мр Александре Зорић и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 06.12.2011. године.

Кандидат мр Александра Зорић објавила је рад: Реализам и закључак на најбоље објашњење, Theoria, 52, 37-52.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Василије Гвозденовић
---	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
<u>04/1-2 бр.6/2423</u>	Веће научних области
(број захтева)	друштвено-хуманистичких наука
<u>27.12.2013.</u>	(Назив већа научних области коме се захтев упућује)
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Александре (Душан) Зорић

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Александра (Душан) Зорић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Квајнове тезе о семантичкој неодређености и теоријској неодлучивости

Универзитет је дана 6.12.2011. својим актом под бр 06/8097/15 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Квајнове тезе о семантичкој неодређености и теоријској неодлучивости

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Александре (Душан) Зорић

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 14.11.2013. одлуком факултета под бр 1544/1-XIII/2 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Живан Лазовић	редовни проф.	филозофија	Филозофски ф.
2. др Војислав Божичковић	редовни проф.	исто	Филозофски ф.
3. др Ева Камерер	доцент	исто	Филозофски ф.

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 26.12.2013.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

NASTAVNO NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU

Izveštaj o doktorskoj disertaciji
KVAJNOVE TEZE O SEMANTIČKOJ NEODREĐENOSTI I TEORIJSKOJ
NEODLUČIVOSTI

doktoranda mr ALEKSANDRE ZORIĆ

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu izabrani smo u komisiju za analizu i ocenu doktorske disertacije *Kvajnovе teze o semantičkoj neodređenosti i teorijskoj neodlučivosti* doktoranda mr Aleksandre Zorić. Na osnovu uvida u rad kandidatkinje, imamo čast da Veću podnesemo sledeći izveštaj.

1. Podaci o kandidatkinji i disertaciji

Aleksandra Zorić rođena je 1978. godine u Beogradu. Školske 1997/98 upisala je filozofiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu i 2003. godine diplomirala sa temom *Teorijskosaznajni problemi indukcije*. Školske 2003/2004 upisala je postdiplomske studije na istom fakultetu, na tadašnjem odseku za logiku sa metodologijom nauke, 25.04.2007. godine odbranila magistarsku tezu pod naslovom *Induktivističke pretpostavke naučnog realizma*, a 2011. godine upisala je doktorske studije.

Od 2004. do 2007. godine radi kao asistent-pripravnik, a od 2007. kao asistent na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, na predmetima: Filozofija nauke, Opšta metodologija, Teorija saznanja, Opšta metodologija nauke, Osnovi filozofije sa metodologijom nauke.

Od 2005.godine, saradnik je na projektu *Problem eksplanatornog jaza u filozofiji i nauci*,

a od 2011. na projektu *Dinamički sistemi u prirodi i društvu: filozofski i empirijski aspekti*. Kandidatkinja je do sada objavila sedam naučnih radova u vodećim nacionalnim časopisima. U tri njena rada anticipirani su neki rezultati iz doktorske disertacije:

- "Problem subdeterminacije", *Theoria* 4/2006, str. 23-35;
- "Kvajn o neodređenosti i subdeterminisanosti", *Filozofski godišnjak*, 21/2008, str.61-79;
- "Kvajn o analitičnosti i logičkim istinama", *Theoria* 4, 2012, str.39-69.

Završena disertacija pod navedenim naslovom ima ukupno 168 strana, uz prateće sadržaje (naslovna strana na srpskom i engleskom, podaci o komisiji, sažetak na srpskom i engleskom, sadržaj, biografiju kandidatkinje, te neophodne autorske izjave). Osnovni tekst zauzima 156 strana, a ostatak čini popis korišćene literature.

2. Predmet i cilj disertacije

Predmet doktorske disertacije je odnos teza o semantičkoj neodređenosti i teorijskoj neodlučivosti u filozofiji V. O. Kvajna. Poreklo teze o semantičkoj neodređenosti nalazimo u Kvajnovom učenju o neodređenosti prevoda, po kojem su mogući alternativni prevodi rečenica nepoznatog jezika koji su podjednako u skladu sa dostupnim lingvističkim svedočanstvom (verbalnim reakcijama i ponašanjem govornih lica). Teza o teorijskoj neodlučivosti tiče se naučnih, pre svega fizičkih teorija; to je tvđenje da su moguće rivalske teorije prirode koje su empirijski ekvivalentne, odnosno, u skladu sa svim dostupnim svedočanstvom. I dok se prva teza najčešće naziva tezom o neodređenosti prevoda, druga je poznatija kao teza subdeterminacije.

Sam Kvajn je ukazivao na *asimetriju* između subdeterminacije teorije i neodređenosti prevoda, kao i na to da je neodređenost prevoda *dodatna* teza u odnosu na tezu o subdeterminaciji, te da se njima ne tvrde iste stvari. Ovaj momenat autorka shvata kao pitanje uzajamnog logičkog odnosa te dve teze: ako one već nisu ekvivalentne, da li jedna od njih implicira drugu.

Jedan od osnovnih ciljeva koje je autorka sebi postavila jeste istraživanje teza o neodređenosti i subdeterminisanosti i njihovog uzajamnog odnosa, sa ciljem da se problematizuje Kvajnov osnov za njihovo razlikovanje. Kvajn je smatrao da se ove dve teze razlikuju usled toga što u slučaju prevođenja ne postoje odgovarajuće činjenice na osnovu kojih možemo jednoznačno utvrditi koji je prevod ispravan, dok u slučaju fizičke teorije, uopšteno

uzev, činjenice postoje. Nasuprot Kvajnovom uverenju da između ovih teza postoji ontološka razlika, autorka nastoji da pokaže da činjenice ne postoje nezavisno od teorije i da, samim tim, izbor između subdeterminisanih teorija nije rukovođen činjenicama nego pragmatičkim kriterijumima. Kao teorijski zavisne i kao nešto što dolazi posle izbora teorije, ovakve činjenice se, prema njenom mišljenju, ne razlikuju od onoga što dobijamo usvajanjem jednog priručnika za prevođenje. Autorka smatra da je pogrešno Kvajново razlikovanje lingvističkih i fizičkih teorija: kao naučne teorije one se nalaze na istoj ravni i za njih bi trebalo da važe isti principi. Otuda je njen zaključak da se ove dve teze ne razlikuju ni epistemološki ni ontološki, odnosno da je neodređenost prevoda subdeterminisanost primenjena na jedan poseban domen, lingvistiku.

Nešto specifičniji cilj ogleda se u pitanju da li ovakvo tumačenje nagoni Kvajna na radikalnu reviziju ovih teza ili nekih drugih filozofskih stavova koje je zastupao. U tom cilju, autorka razmatra na koji se način može uskladiti, s jedne strane, Kvajnov naturalizam sa tezom da u lingvistici ne možemo očekivati da će nam nauka otkriti semantički relevantne nebihejvioralne činjenice, kao i, sa druge strane, realizam, od kojeg Kvajn nije odustajao, sa instrumentalističkim shvatanjem naučnih teorija. Posebno je pitanje da li naturalizam, kao što misle neki od interpretatora Kvajnovog učenja, predstavlja ključ za rešenje većine ovih dilema. Prema mišljenju autorke, naturalizam ne nudi zadovoljavajuće odgovore na sva otvorena pitanja, niti pruža neophodnu podršku tvdnji o postojanju ontološke razlike između teza o neodređenosti i subdeterminisanosti, do koje je Kvajnu inače stalo.

Na kraju, autorka pokazuje da je od svih ponuđenih tumačenja odnosa između teza o neodređenosti prevoda i subdeterminaciji teorija, sa celinom Kvajnovе filozofije najviše u skladu ono prema kojem se te dve teze mogu izvesti iz izvorne Dijemove teze. U slučaju prevođenja, holizam je povezan sa verifikacionističkom teorijom značenja, dok je kod naučnih teorija reč o tome da uvek možemo imati rivalske, empirijski ekvivalentne a logički nesaglasne teorije.

3. Osnovne hipoteze od kojih se polazilo u radu

Osnovna hipoteza od koje je autorka pošla u svom radu jeste da ne postoji suštinska razlika između teza o neodređenosti i subdeterminisanosti. Da bi tu hipotezu opravdala, autorka je razmatrala brojne kritičke prigovore Kvajnovoj tezi o neodređenosti prevoda kako bi pokazala da joj nije potrebna revizija i da možemo govoriti o neodređenosti, kao i prigovore upućene Kvajnovom tumačenju međusobnog odnosa teza o neodređenosti i subdeterminisanosti. Za

razliku od većine kritičara, autorka smatra da problem nije u tezi neodređenosti prevoda već u tezi subdeterminacije, zbog čega je od ključnog značaja razjasniti šta tačno Kvajn podrazumeva pod činjenicama. Nasuprot Kvajnovom uverenju da između ovih teza postoji ontološka razlika, autorka nastoji da pokaže suprotno, da se one ni u ontološkom pogledu suštinski ne razlikuju.

4. **Prikaz sadržaja disertacije po poglavljima**

Doktorska disertacija podeljena je na uvodno razmatranje, četiri tematska poglavlja i zaključno razmatranje.

U uvodnom razmatranju autorka ukazuje na opšti okvir unutar kojeg se mogu situirati svi glavni filozofski problemi kojima se Kvajn bavi. Autorka smatra da je za ova razmatranja ključno to da li su za Kvajna važniji naturalizam i ontološka pitanja, ili empirizam i epistemološka pitanja. Naime, ako bismo dali prednost empirizmu, sledilo bi upravo ono što većina Kvajnovih kritičara tvrdi: teze o neodređenosti prevoda i subdeterminisanosti teorija bile bi na istoj ravni i između njih ne bi postojala ontološka razlika, do koje je Kvajnu inače toliko stalo. Ako bismo, nasuprot tome, sledili Kvajnovu argumentaciju, neodređenost prevoda bi se razlikovala od teze o subdeterminaciji nauke u tome što u slučaju prevođenja ono oko čega smo u pravu ili grešimo jeste samo govorno ponašanje urođenika. Ako se prevodioci ne slažu oko prevoda neke rečenice nepoznatog jezika, a to se ne reflektuje u ponašanju govornog lica, onda prosto ne postoje činjenice koje bi presudile koji je prevod tačan.

Analiza Kvajnovе teze o semantičkoj neodređenosti polazi od maternjeg jezika (**II poglavlje**), budući da se, po Kvajnovom mišljenju, prilikom učenja maternjeg jezika nalazimo u identičnoj situaciji kao i lingvista koji se bavi radikalnim prevođenjem. Jedina razlika je u tome što se unutar maternjeg jezika bavimo homofonim "prevođenjem", pri čemu je formulacija analitičkih hipoteza (priručnika za prevođenje) po pravilu prećutna.

Kada je reč o tezi o neodređenosti prevoda u njenom najopštijem obliku, njome se tvrdi da je uvek moguće da imamo nesaglasne priručnike za prevođenje koji su podjednako u skladu sa ponašanjem govornog lica, tako da ne postoji nikakav osnov za tvrđenje da je jedan priručnik za prevođenje ispravan a drugi neispravan. Ovakvi priručnici vode nesaglasnim prevodima, pa se ne mogu istovremeno koristiti. U svetlu različitih skupova analitičkih hipoteza, iste reči imaju različito značenje; samim tim nema ni korespondencije "jedan-prema-jedan" između reči (ili

rečenice) i njenog "značenja". Problem nastaje zbog toga što jedina vrsta svedočanstva na koju se prilikom prevođenja možemo osloniti jesu verbalne i, u širem smislu, bihevioralne reakcije govornog lica. Otuda, ako ne možemo govoriti o značenjima u nekom drugom smislu – recimo, kao o nekim mentalnim entitetima koji bi bili sadržaj subjektive svesti – ne možemo govoriti ni o jednoznačnom prevodu.

Druga Kvajnova teza kojom se autorka u radu bavila, u literaturi se obično naziva tezom o subdeterminaciji ili Dijem–Kvajnovom tezom (**III poglavlje**). Autorka nastoji da Dijemovu tezu razdvoji od Kvajnove, kako bi kasnije mogla da je uvede kao premisu u izvođenju neodređenosti i subdeterminisanosti. Dijem je, za razliku od Kvajna, tvrdio samo to da ne postoji odlučivo opovrgavanje teorija. Naime, on ne nastoji da dokaže nemogućnost opovrgavanja, već neodlučivost opovrgavanja smatra posledicom holizma, odnosno tvrdnje da se hipoteze nikada ne mogu testirati nezavisno od ostatka teorije kojoj pripadaju. Nasuprot tome, Kvajn je smatrao da je teoriju uvek moguće prilagoditi nepokornom svedočanstvu tako što će se izvršiti izmene u ostatku sistema, a to bi u ovom kontekstu značilo da uvek postoji grupa dodatnih teorijskih pretpostavki pomoću kojih ćemo moći da spasimo ugroženu hipotezu.

Tezom o subdeterminaciji tvrdi se, dakle, da u odnosu na bilo koju ponuđenu teoriju koja, po pretpostavci, objašnjava opažene fizičke pojave *mora postojati* najmanje jedna teorija koja je sa njom empirijski ekvivalentna, logički joj je nesaglasna i takva je da se u nju ne može transformisati pukim parafraziranjem predikata. Drugim rečima, izgleda kao da će bilo koji prihvaćeni teorijski sistem kojim objašnjavamo pojave u spoljašnjem svetu uvek imati empirijski ekvivalentne alternative koje, ukoliko bismo ih formulisali, ne bismo mogli da pomirimo parafraziranjem predikata. Ovo je za Kvajna ipak bilo otvoreno pitanje. Posle neuspešnog pokušaja određenja, pre svega, pojma alternativne, empirijski ekvivalentne a logički nesaglasne teorije, Kvajn je odustao od ove jake teze i prihvatio blažu prema kojoj teorija *može imati* empirijski ekvivalentne rivale u tom smislu što ih ne možemo prevesti jednu na drugu nikakvim parafraziranjem predikatskih termina.

U **IV poglavlju** autorka razmatra uzajamni odnos teza o neodređenosti i subdeterminisanosti. Ovo ona shvata kao pitanje njihovog logičkog odnosa: ako one već nisu ekvivalentne, da li jedna od njih implicira drugu. Iz tog razloga u poslednjem poglavlju pažnja je usmerena na dve važne teme. Na prvom mestu, razmatra se pitanje da li su ove teze saglasne ili se uzajamno sukobljavaju, kao i nešto širi problem njihove usklađenosti sa ostalim Kvajnovim

filozofskim stavovima. Drugo pitanje tiče se mogućih odnosa između teza o neodređenosti prevoda i subdeterminisanosti. Da bi u potpunosti odgovorila na to pitanje, autorka ispituje Kvajnovu ideju da u slučaju prevođenja ne postoje odgovarajuće činjenice na osnovu kojih možemo jednoznačno utvrditi koji je prevod ispravan, dok u slučaju fizičke teorije neke empirijske činjenice postoje samo što ne određuju jednoznačno izbor teorije. Ona pokazuje da ovaj osnov za razlikovanje nije adekvatan.

U zaključnom razmatranju autorka ispituje na koji se način ovako protumačene teze mogu uklopiti da ostatkom Kvajnove filozofije, pre svega to da li i u kojoj meri one ugrožavaju Kvajnov naturalizam. Suprotno mišljenju nekih tumača Kvajnove filozofije, autorka smatra da naturalizam ne nudi zadovoljavajuće odgovore na sva otvorena pitanja niti pruža neophodnu podršku tvđenju o postojanju ontološke razlike između teza o neodređenosti i subdeterminisanosti do koje je Kvajnu stalo. Na osnovu toga ona zaključuje da je od svih ponuđenih tumačenja odnosa između teza o neodređenosti prevoda i subdeterminaciji teorija sa celinom Kvajnove filozofije najviše u skladu tumačenje prema kojem se te dve teze mogu izvesti iz izvorne Dijemove teze; drugim rečima, ona zaključuje da, uz pretpostavku da je holističko shvatanje jezika i teorija tačno, neodređenost i subdeterminisanost neminovno slede.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Jedan od opštijih doprinosa predložene doktorske disertacije svakako je u tome što je reč o prvom temeljnijem i obuhvatnijem tumačenju nekih glavnih postavki Kvajnove filozofije u našoj sredini. To je posebno značajno s obzirom na činjenicu da se Kvajn ubraja među najznačajnije savremene filozofe.

Nešto konkretniji doprinos ogleda se u drugačijem tumačenju nekih od Kvajnovih osnovnih ideja, pre svega u formulisanju i odbrani pretpostavke o odnosu teza o subdeterminaciji teorija i neodređenosti prevoda koja čini te ideje konzistentnim i otklanja neke probleme na koje je ukazano u raznim interpretacijama koje se mogu naći u opsežnoj literaturi o Kvajnovoj filozofiji. U radu je uverljivo pokazano da su te dve Kvajnove teze logički nezavisne, ali da se uzajamno podržavaju i da imaju zajednički izvor u holističkom učenju koje je anticipirano u Dijemovoj filozofiji nauke.

Među posebno plodnim rezultatima može se izdvojiti revizija nekoliko argumenata i

pojmova koji su tradicionalno korišćeni u analizi odnosa Kvajnovih teza o subdeterminaciji teorija i neodređenosti prevoda. Na prvom mestu, reč je o razlikovanju Dijemove od Kvajnove teze, kao i ukazivanju na izmene koje je tokom vremena Kvajn sproveo u svom tumačenju subdeterminacije. Uz to, u radu je uspešno rekonstruisano Kvajново učenje o ontološkim obavezama i ontološkom realtivizmu, sa ciljem da se jasno odredi smisao u kome se može govoriti o činjenicama koje mogu činiti evidenciju za teoriju ili za ponuđeni prevod. To je olakšalo otklanjanje izvesnih nedoumica oko tačnog sadržaja obe Kvajnove teze, prisutnih kako u samim Kvajnovim spisima, tako i u tekstovima njegovih komentatora.

Završni i svakako najvažniji rezultat doktorske disertacije Aleksandre Zorić jeste formulisanje pojmovnog okvira unutar kojeg se pokazuje da je, uz odbacivanje ideje da naturalistički pristup pruža ključ rešenja za većinu problema sa kojima se Kvajn suočio, kao i uz odgovarajuću reviziju pojmova činjenica i svedočanstva, moguće sačuvati obe Kvajnove teze i povratiti koherentnost njegovoj filozofiji.

6. Zaključak

Na osnovu uvida u odobrenu prijavu rada, komisija je konstatovala da disertacija pod naslovom *Kvajnove teze o semantičkoj neodređenosti i teorijskoj neodlučivosti* kandidatkinje mr Aleksandre Zorić ispunjava sve formalne uslove. Kao što se može videti iz prikaza sadržaja i analize postignutih rezultata iznetih u ovom izveštaju, ovaj rad zadovoljava i sve bitne sadržinske zahteve koji se postavljaju pred doktorsku disertaciju. Aleksandra Zorić je izdvojila dve po svoj prilici najpoznatije Kvajnove teze rukovodeći se činjenicom da su one bile veoma uticajne u savremenoj filozofiji, i to pre svega u filozofiji nauke i filozofiji jezika, ali svoju pažnju nije zadržala samo na njima već ih je sagledala u kontekstu celokupne Kvajnove filozofije. Uz temeljno poznavanje Kvajnovih spisa i konsultovanje relevantne sekundarne literature, ona je u svom radu sistematično i pregledno izložila osnovne postavke Kvajnove filozofije, kritički istražila i precizirala sadržaj i uzajamni odnos teza o subdeterminaciji i neodređenosti prevoda, te na kraju ponudila obrazloženu interpretaciju koja uverljivo pokazuje kako se te dve teze, inače logički nezavisne, uzajamno podržavaju i čine okosnicu Kvajnove holističke epistemologije i filozofije jezika.

Imajući u vidu sadržaj i doprinose doktorske disertacije *Kvajnove teze o semantičkoj neodređenosti i teorijskoj neodlučivosti*, komisija je jednodušna u oceni da ona predstavlja originalno naučno delo i zato predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da mr **Aleksandri Zorić** odobri usmenu odbranu disertacije.

U Beogradu, 25.11.2013.

Mentor, dr Vojislav Božićković, redovni profesor

dr Živan Lazović, redovni profesor

dr Eva Kameroner, docent